

Refah Rejimleri İtibarıyla Çocuk Yoksulluğunun Değerlendirilmesi: AB-Türkiye Karşılaştırması

MEHMET EMİN ÖZSAN

Özet

Sosyal politika biliminin temel araştırma konularından birisi olan yoksulluk sorunu, aynı zamanda insan haklarının ve insan onuruna yaraşır bir yaşamın önündeki en büyük engeldir. Yoksulluk toplumdaki kırılgan gruplar içerisinde daha yoğun şekilde hissedilmektedir. Çocuklar arasında yoksulluğun yaşam süresi boyunca geri döndürülemez sorunlara neden olduğu bilinmektedir. Gelişme yolunda olan ülkelerin yanında gelişmiş ülkelerde de çocuk yoksulluğu hâlihazırda önemli bir sorun alanıdır.

Bu makalede, Türkiye’de ve dört refah rejimi bazında seçilmiş Avrupa Birliği ülkelerinde çocuk yoksulluğunun durumu incelenmiş ve ülkelerin çocuk yoksulluğunu azaltmak amacıyla uyguladıkları politikalar ele alınmıştır. AB tarafından ekonomik ve parasal birlik sağlanmış olmakla birlikte çocuk yoksulluğu da dâhil olmak üzere yoksulluğu azaltıcı politika çerçevesinde birlik sağlanamamıştır. Bunun sonucu olarak, üye ülkelerde çocuk yoksulluğunun çocukların yaşamında hâlâ ciddi etkileri bulunmaktadır.

Türkiye son yıllarda artan sosyal yardımların ve çocuk yoksulluğunu azaltıcı sosyal politika uygulamalarının etkisiyle gelişme kaydetmekle birlikte, yoksunluk ve çocuk iyilik hali gibi alanlarda farklı politika araçlarının geliştirilmesine ihtiyaç devam etmektedir. Kadın istihdamının ve gelir getirici faaliyetlerin desteklenmesi, kırsal ekonomilerin canlandırılması ve kırsal alanda hizmet

---

– ARASTIRMA MAKALESİ –

113

Çocuk ve
Medeniyet

Cilt: 5 Sayı: 9
2020/1: 113-135

MEHMET EMİN ÖZSAN, mehmeteminozsan@gmail.com

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8514-6417>

Geliş Tarihi 31.03.2020 • Kabul Tarihi 26.08.2020

doi: <https://doi.org/10.47646/CMD.2020.200>

sunumunun etkinleştirilmesi çocuk yoksulluğunun da azalmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk yoksulluğu, yoksunluk, iyilik hali, refah rejimleri, AB çocuk politikaları.

Abstract

Being one of the main research topics in social policy, poverty is the biggest obstacle to human rights and to a life suitable for human dignity. Poverty is more intense among vulnerable groups in the society. It is a well-known fact that poverty among children causes irreversible problems throughout their lifetime. Child poverty is a major issue in both developed and developing countries.

In this article, child poverty is analyzed in Turkey and some selected European Union countries according to four welfare regime classification and policies that countries implemented to reduce child poverty have been addressed. The EU succeeded to establish an economic and monetary union but a standard policy framework has not been created to alleviate poverty, especially among children. In this regard, child poverty in member countries has still severe implications in children's lives.

Turkey made some progress in reducing child poverty thanks to the increased social assistance in recent years but there is room for developing different policy instruments in dealing with deprivation and child well-being. Supporting female employment and other income generating activities, revitalization of rural economies and increasing efficiency of service delivery in rural areas could reduce child poverty.

Keywords: Child poverty, deprivation, well-being, welfare regimes, EU child policies.

Giriş

Sosyal politika uygulamaları toplum içerisinde süregelen fırsat eşitsizliklerini ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Sosyal politika, nihai olarak gelirin zengin kesimden yoksul kesimlere aktarıldığı bir yeniden dağıtım mekanizmasını tanımlamanın ötesinde, yoksulluğun ve gelir adaletsizliğinin tamamen ortadan kaldırıldığı bir toplumsal yapının kurulmasını hedefler. Sosyal adaletin temininde önemli bir yeri olan refah devletleri, dengeli bir sosyoekonomik gelişmenin sağlanmasının başat

aktörleridir. Refah devletlerinin önemli özellikleri; piyasayı düzenleyici rol oynaması, piyasa mekanizmasının yeterli olmadığı durumlarda müdahale edici işlevinin ön plana çıkması ve fırsatlara erişim sağlanmasında zorluk çeken kırılgan grupların önündeki engelleri ortadan kaldıracak politikaları yürürlüğe koymasındır.

Ancak refah rejimlerinin toplumsal eşitsizliklere yaklaşımında farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Temelde refah rejimlerinin dengeli bir sosyal gelişmenin sağlanması konusunda birbirinden ayrıldığı nokta emeğin metalaşması ve toplumsal tabakalaşma ile ilgilidir. Bir sosyal hizmetin vatandaşlıktan kaynaklı bir hak olarak tanımlanması ve piyasa mekanizmasından bağımsız olarak bu hakkın kullanılabilmesi devletin emek rejimine bakışı ile ilintilidir. Keza devletin uygulamakta olduğu sosyal politika araçlarının ne düzeyde toplumsal sınıflar arasında gelir adaletsizliğini giderici rol oynadığı ve toplum kesimleri arasında yardımlaşmaya imkân sunduğu da refah rejimleri itibarıyla farklılık göstermektedir.

Esping-Andersen'in refah rejimi sınıflamasında (2006, s. 167-168) devletler liberal, muhafazakâr ve sosyal demokrat rejimler üzere üçlü bir ayırımında ele alınmaktadır. Liberal rejimlerde emeğin metalaşma düzeyi yüksek olup refah hizmetlerinin sunumu kamu dışı kurumların öncülüğünde ilerlemiştir. Muhafazakâr rejimler orta düzeyde emek metalaşmasının görüldüğü ve sosyal hizmetlerden katkı sunulduğu ölçüde yararlanma imkânının bulunduğu rejimlerdir. Sosyal demokrat refah rejimleri ise evrensel sosyal hizmet sunumuna dayalı, eşitlikçi ve emeğin üst düzeyde korunduğu sistemlerdir. Esping-Andersen'in refah rejimi tipolojisine Latin Kuşağı, Geç Kadın Hareketi veya Güney Avrupa Refah Rejimi isimleri altında dördüncü bir kategori de eklenmiştir. Dördüncü kategoride yer alan ülkelerde sosyal hizmet sunumunda parçalı bir yapı görülmekte, ailenin ve toplumsal ilişkilerin hizmet sunumunda önemli bir yeri bulunmaktadır (Arts ve Gelissen, 2002, s. 141-149).

Küreselleşme sürecinde refah devletinin daha kırılgan bir yapı arz etmesi mevcut eşitsizlikleri de artırmıştır. Ücretlerin ve çalışma koşullarının çalışanlar aleyhine dönüşümü, küresel sermayenin akışkanlığının hızlanmasıyla birlikte ulus devletlerin ekonomik rekabeti sağlamak amacıyla vergi teşviklerini ve vergi muafiyetlerini artırması sonucu bütçeler üzerindeki yük artmış, refah politikalarına aktarılan kaynaklarda kesintiler olmuştur. Bu dönemde, bireylerin nitelik düzeylerinin yükselmesi ve istihdam odaklı bir "sosyal yatırım devletine" geçilmesi önerilmiştir. Küreselleşme; tam istihdam hedefinden kopuşun, sosyal yardım ve hizmet

harcamalarında kesinti yapmanın kaçınılmaz olduğu, bireysel fırsatlara ve beşeri sermayenin geliştirilmesine verilen önemin giderek yükseldiği yeni bir ekonomik dönemi ifade etmektedir (Şenkal, 2018, s. 48-51).

Son 30 yıl içerisinde küresel yoksulluğun azaltılması konusunda belirli aşamada ilerleme kaydedilse de aşırı yoksulluk altında yaşayan nüfus oranı yine de oldukça yüksek düzeyde seyretmektedir. 2015 yılı verilerine göre dünya nüfusunun yüzde 10'u günde 1,9 doların altında bir gelir düzeyine sahiptir. 1990 yılında bu gelir seviyesinde yaşayan nüfus oranı yüzde 36'dır. Geçen bu sürede yaklaşık 1,1 milyar insan aşırı yoksulluktan kurtulmuş olsa da 736 milyon insan halen günde 1,9 doların altında bir gelirle hayatını idame ettirmek zorundadır. Aşırı yoksulluk tehdidi altında yaşayan nüfusun yarısından fazlası Sahra Altı Afrika'da yaşamaktadır. 2030 yılına gelindiğinde aşırı yoksul her 10 kişiden dokuzunun bu bölgede yaşayacağı tahmin edilmektedir. Yoksulluğun en fazla tehdit ettiği toplum kesimleri; kırsalda yaşayan, yoğun olarak tarımda çalışan, eğitim düzeyi düşük ve 18 yaşından küçük çocuklardır (Dünya Bankası, 2019).

TÜİK'in Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması sonuçlarına göre Türkiye'de de yoksulluk oranı ve yoksul sayısı 2006-2018 döneminde azalmıştır. 2006 yılında eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin yüzde 60'ının altında olan yoksul nüfus oranı yüzde 25,4'ten 2018 yılında yüzde 21,2'ye düşmüştür. Bu dönem başında yoksul sayısı 17,2 milyon iken dönem sonunda 16,9 milyon olmuştur. Ayrıca, toplum katmanları arasındaki gelir dağılımındaki eşitsizlikleri ölçen Gini katsayısına göre bu 12 yılda düşük oranda da olsa iyileşme olmuştur. 2006 yılında 0,43 olan Gini katsayısı 2018 yılında 0,41'dir. Ancak yoksulluğun önemli nedenleri arasında olan işsizlik oranı özellikle gençler arasında yüksektir. 2018 yılı verilerine göre 15-24 yaş grubu gençlerde işsizlik oranı yüzde 20'nin, kadın nüfusunda ise yüzde 25'in üzerindedir.

Makro bir açıdan bakıldığında, Türkiye'de gelirin adil paylaşımı, yoksulluğun azaltılması ve istihdamın artırılması konusunda ilerleme kaydedilmesi gerektiği açıktır. Yoksulluğun özellikle çocuklar gibi kırılgan gruplar üzerinde daha yoğun şekilde hissedildiği ülkelerde sosyal adaletin sağlanması güçtür. Zira yoksulluğun çocuklar üzerinde bıraktığı kalıcı hasarlar diğer toplum kesimlerinin çok üzerindedir. Çocukların yoksulluk içerisinde büyümesi yaşamı boyunca geri döndürülemez sonuçlar doğurmaktadır. Çocuk yoksulluğu bilişsel ve fiziksel bozuklukların nesiller boyunca aktarılmasına ve kalıcı hale gelmesine neden olmaktadır. Bu nedenle, mümkün olan en erken dönemde yoksulluğun önlenmesine yönelik politikalar insani açıdan gerekli olduğu gibi adil ve sürdürülebilir beşeri/

toplumsal gelişmenin de gereğidir (Kurukulasuriya ve Engilbertsdóttir, 2012, s. 23-24).

Bu makalenin amacı, yukarıda zikredilen dörtlü refah rejimi tipolojisine uygun olarak seçilmiş olan ülkelerin ve ülkemizin çocuk yoksulluğu politikalarını incelemektir. Makale kapsamında AB üyesi sekiz ülke ile Türkiye'nin çocuk yoksulluğu konusunda politikaları incelenecek, bu ülkelerin güncel durumda çocuk yoksulluğunda durumu analiz edilecektir. Her ne kadar İngiltere Brexit süreci sonrası AB üyesi olmaktan çıksa da günümüze kadar ülkenin bir AB üyesi ülke olması ve liberal refah rejimlerinin önemli bir temsilcisi olması nedeniyle çalışmada yer verilmiştir. İngiltere dışında İrlanda, Almanya, Fransa, İsveç, Finlandiya, İtalya, İspanya ve Türkiye'nin çocuk yoksulluğu verileri ve politika yaklaşımı incelenmektedir. İngiltere ve İrlanda liberal refah rejimini, Almanya ve Fransa muhafazakâr/kurumsalcı rejimi, İsveç ve Finlandiya sosyal demokrat refah rejimini, son olarak İtalya ve İspanya Güney Avrupa refah sistemlerini temsil etmektedir.

Makale giriş ve sonuç bölümleri dışında üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yoksulluk, yoksunluk ve iyilik hali kavramları çocuk perspektifinden tartışılmaktadır. Son otuz yıl içerisinde bu üç kavram çocuk politikalarını şekillendirmektedir. İkinci bölümde Türkiye ile AB ülkelerinde çocuk yoksulluğu güncel veriler çerçevesinde karşılaştırılacaktır. Üçüncü bölümde öncelikle AB'nin çocuk yoksulluğu politikaları üzerinde durulacak, daha sonra sekiz Avrupa ülkesinde ve Türkiye'de çocuk yoksulluğu politikaları ele alınacaktır. Bu iki bölümde yukarıda zikredilen dört refah rejimi temsilcisi ülkeler itibarıyla karşılaştırma yapılacaktır. Sonuç ve değerlendirme bölümünde ise makale bulguları özetlenecek, dünya tecrübesi ışığında ülkemize yönelik önerilere yer verilecektir.

Yoksulluk, Yoksunluk ve İyilik Hali Üzerine Kavramsal Bir Tartışma

Yoksulluk en temelinde seçimlerin ve fırsatların yokluğu, insan onurunun zedelenmesidir. Toplumsal hayata etkin katılım için gerekli olan kapasitenin oluşmamasıdır. Bir ailenin beslenme, barınma ve giyinme, çocuklarını okula gönderme fırsatının kısıtlı olması, sağlık hizmetlerine erişememe, hanenin kendi gıdasını üretebilecek fırsattan yoksun kalma, geçimini sağlayacak iş bulamama, kredi imkânlarına erişimin olmamasıdır. Yoksulluk, sosyal güvencesizlik ve güçsüzlük, bireylerin, ailelerin ve toplumların dışlanması halidir. Yoksulluk şiddete maruz kalma, marjinal ve kırılğan ortamlarda yaşamaya mecburiyet, temiz suya erişimin sınırlı olmasıdır (Gordon ve ark.,

2003, s. 28). Bu tanımıyla yoksulluk, bireylerin yaşam kalitelerini etkileyen, yaşam şanslarına vurgu yapan ve içerisinde yoksunluğun unsurlarının da yer aldığı en geniş şekilde tanımlanmıştır.

UNICEF yoksulluk içinde yaşayan çocukları, hayatta kalmak, gelişmek ve bunun için gereken maddi, manevi ve duygusal kaynaklardan yoksunluk yaşayan, haklarından yararlanamayan, tam potansiyellerine ulaşamayan veya topluma tam anlamıyla katılamayan ve toplumun eşit bir üyesi olamayan kişiler olarak tanımlamaktadır (UNICEF, 2005, s. 6). UNICEF'in çocuk yoksulluğu tanımı genel yoksulluk tanımı ile örtüşmektedir. Çocuğun yaşamının tüm boyutlarının içerildiği, yalnızca temel ihtiyaçlarının karşılanması ile yetinilmediği ve çocuğun kendisini gerçekleştirme potansiyelinin ortaya çıkarılamaması durumunun da yoksulluk içerisinde ele alındığı bir tanım yapılmaktadır. UNICEF'in yoksulluk tanımında toplumun diğer fertleri gibi çocuğun da bir vatandaş olduğu ve vatandaşlıktan kaynaklanan eşit yurttaşlık haklarına sahip olması gerektiği görülmektedir.

Yoksulluğun daha teknik ve dar bir açıdan incelenmesi durumunda mutlak ve göreceli yoksulluk tanımları karşımıza çıkmaktadır. Temel ihtiyaçların karşılanmasının mümkün olmadığı durumda mutlak yoksulluktan söz edilirken toplumun ürettiği ortalama refaha göre yoksulluğun tanımlandığı durumda göreceli yoksulluktan söz edilebilir. Göreceli yoksulluğun hesaplanmasında, hanehalkı medyan gelirinin yüzde 50, yüzde 60 veya yüzde 70'inin altında olan haneler yoksul olarak nitelendirilmektedir (Dayıoğlu, 2007, s. 85). Bu şekilde, çocuk yoksulluğunun daha teknik bir şekilde tanımlanması ihtiyacı ortaya çıktığında "çocuk yoksulluğu nasıl ölçülebilir?" sorusuyla karşı karşıya gelinmektedir.

Çocuk yoksulluğunu ölçmeye yönelik olarak geliştirilen istatistikler yoksulluğun zaman içerisinde değişimini izlemede önemli araçlardır. Bebek ve çocuk ölüm oranları, yaşa göre çocukların kilo ve boyları, beslenme alışkanlıkları, her eğitim kademesi itibarıyla çocukların eğitime katılım oranları gibi göstergeler yoksulluk araştırmalarında yaygın olarak kullanılmaktadır. Sosyal bilimlerde sosyal göstergelerin ayrı bir alan olarak ortaya çıkışı 1960'lı yıllara rastlamakla birlikte, çocuk refahına ilişkin çalışmalar 1970'lerde uluslararası kuruluşların politika metinlerinde yoğun şekilde yer almıştır. UNICEF 1979 yılında "Dünya Çocuklarının Durumu (State of the World's Children)" raporunu yayınlamış, Dünya Bankası ise yine bu dönemde "Çocukta Dünya Atlası (World Atlas on the Child)" çalışmasını çıkarmıştır. Ayrıca, 1979 yılında "Çocuk Eğilimleri (Child Trends)" izleme sistemi çocuk refahını izlemek üzere kurulmuştur (Lippman, 2004).

Ben-Arieh (2000) çocuk çalışmalarında kullanılan göstergelerde üç önemli dönüşümün yaşandığını belirtmektedir. Geleneksel çocuk göstergeleri ölüm oranı, aşılama oranı gibi çocuğun yaşamsal boyutlarına ilgi duyarken günümüzde giderek yaşam kalitesi göstergeleri önem kazanmaktadır. Yazarın vurguladığı ikinci husus, pozitif göstergelerin negatif göstergelere göre zaman içerisinde daha fazla kullanılmasıdır. Çocuk refahının ölçülmesinde negatif mi yoksa pozitif unsurların mı ön plana alınması konusundaki tartışmalarda pozitif göstergelerin kullanılması gerektiği konusunda düşünceler yoğunlaşmaktadır. Çocuğun gelişimine olumlu katkı sağlayan etmenlerin gösterge setlerindeki ağırlığı artmaktadır. Gelişmiş ülkelerde yapılan çocuk refahı çalışmalarında da pozitif ve negatif göstergeler beraber kullanılmakla birlikte, pozitif göstergelerin daha yoğun kullanılması önerilmektedir. Ben-Arieh tarafından vurgulanan üçüncü husus, çocuk refahı ve yoksulluğun çok boyutlu şekilde ele alınmasıdır. Önceki çalışmaların birkaç boyut ve gösterge ile çocuk refahı ve yoksulluğunu açıklama çabalarına karşın güncel çalışmalar çok boyutlu yaklaşım sergilemektedir. Ben-Arieh gelecekte çocuk merkezli göstergelerin daha da ağırlık kazanacağını, çocukların kendi iyilik hallerini tanımlamada aktif rol alacaklarını, çocuk odaklı göstergelerin çocuk politikalarına daha yoğunluklu hizmet edecek biçimde geliştirileceğini öngörmektedir.

Türkiye’de çocuk istatistiklerine ilişkin en önemli kaynak TÜİK tarafından yayınlanan “İstatistiklerle Çocuk” çalışmalarıdır. 2012 yılından itibaren düzenli olarak yayınlanan çocuk istatistiklerinde TÜİK tarafından demografi ve nüfus, konut, eğitim, sağlık, yoksulluk ve çocuk işgücü, çocuğa yönelik şiddet, kültür ve bilişim alanlarında istatistikler yayınlanmaktadır. Ancak çocuk istatistikleri düzenli bir seyir takip etmemektedir. Örneğin, 2013 yılında Düzey 1 bölgeleri bazında üretilen “cinsiyete göre yoksul çocuk sayısı ve yoksulluk oranı” verisi daha sonraki yıllarda üretilmemiştir¹.

TÜİK tarafından yayınlanan yoksulluk istatistikleri gelire ve harcamaya dayalı yoksulluk hesabına dayanmaktadır. Gelire dayalı yoksulluk hesabı eşdeğer hanehalkı fert geliri üzerinden yapılmakta ve 2006 yılından bu yana ulusal, düzey-I ve düzey-II bölgeleri için yayınlanmaktadır. Hanehalkı yoksulluğu TÜİK tarafından düzenli olarak yayınlansa da çocuk yoksulluğu verileri düzenli olarak yayınlanmamaktadır. Ulusal yoksulluk verileri hanehalkı tiplerine ve eğitim durumuna göre yayınlanmaktadır. TÜİK tarafından paylaşılan harcamaya dayalı yoksulluk istatistikleri ise ulusal düzeyde olup bölgesel bazda veri üretilmemektedir. Bu yöntemde gıda

1 TÜİK tarafından yayınlanan “İstatistiklerle Çocuk” haber bültenleri ve istatistik tabloları için bkz. İstatistiklerle Çocuk, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30708>

yoksulluğu, gıda dışı yoksulluk, günlük 1 dolar, 2,15 dolar ve 4,3 doların altında yapılan harcama düzeyine göre yoksulluk üzerine hesaplama yapılmaktadır (Özsan, 2019, s. 62-63).

Çocuk yoksulluğunun ölçülmesinde kullanılan bir diğer araç bileşik endekslerdir. Yoksulluğun çok boyutlu olarak anlaşılmasının bir sonucu olarak farklı göstergelerin bir araya getirilmesiyle üretilen bileşik endeksler hem ülkeler arasındaki farkları hem de ülke içerisindeki durumu ölçmek amacıyla kullanılmaktadır. 120 ülkede faaliyet gösteren ve dünyanın önde gelen çocuk hakları savunucusu kuruluşlarından olan Save the Children tarafından üretilen “Çocuk Gelişmişlik Endeksi (Child Development Index)”, çocuk iyilik halini farklı bileşenler (maddi refah, sağlık ve güvenlik, eğitim, davranışlar ve riskler, konut ve çevre) altında toplayan ve tek bir endeks üreten UNICEF’in “Çocuk İyilik Hali Endeksi (Child Well-being Index)”, UNDP’nin “Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (Multidimensional Poverty Index)” bunlardan bazılarıdır (Fernandez ve Ramia, 2015, s. 22).

Çocuk hakları konusunda faaliyet gösteren uluslararası kuruluşların da katkılarıyla iyilik hali kavramının çocuk politikaları içerisindeki önemi son dönemde artmıştır. Yukarıda örnekleri verilen iyilik hali endeksi çalışmaları ile beraber, son otuz yıl çocuk iyilik hali konusunda uluslararası karşılaştırmaların sıklıkla yapılmasına sahne olmuştur. Özellikle Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin taraf ülkelerce imzalanması ile çocuk haklarına ilişkin farkındalık tüm dünya genelinde yaygınlaşmaya başlamış ve iyilik hali konusunda geliştirilen göstergelerde Sözleşme ilkeleri ve maddeleri temel alınmıştır. Çocukluk döneminin kendi içerisinde yaşam döngüsünde özel bir yerinin olduğunun kabul edilmesi, çocuğun gelecekteki konumundan bağımsız olarak şimdiki iyilik durumunun ön planda tutulması gerektiği konusundaki yaygın kanı iyilik hali anlayışını da değiştirmiştir.

Kalkınma temelli bir yaklaşımdan hak temelli bir yaklaşıma dönüşümün olduğu bu süreçte iyilik hali temel yaşamsal göstergelerin ötesinde daha geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Çocuğun hayatına dokunan farklı bileşenlere yönelik göstergelerin geliştirilmesi mümkün olmuştur. Çocukların fiziksel durumları, öznel iyilik hali, katılımcılık, ekonomik kaynaklara erişim imkânları, akranları ile sosyalleşebilme fırsatları iyilik hali göstergelerine ilave edilmiştir. Bu süreçte, iyilik hali çocuğu merkeze alan, deneyimlerine kulak veren, ailelerinden ayrı aktif bireyler olarak görülen bir tanıma doğru evrilmiştir (Cho, 2014, s. 555).

Çocuk hakları perspektifinden bakıldığında, çocuk iyilik hali “çocuk haklarının hayata geçme imkânının olması ve çocuğun potansiyeli ile

yetenekleri doğrultusunda kendini gerçekleştirebileceği fırsatlara erişim şansının bulunması” şeklinde tanımlanabilir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’ye göre iyilik halinin unsurları arasında, çocukların yeteneklerini geliştirme hakkı (Md. 5), isim, ulusal kimlik ve aileye mensup olma hakkı (Md. 7-8), sivil hak ve özgürlükler (Md. 13-16), aktif katılım hakkı (Md. 12) bulunmaktadır (Doek, 2014, s. 205). Sözleşme çocuk yoksulluğuyla mücadele konusunda da taraf devletlere pek çok sorumluluk yüklemektedir. Çocuğun beslenme, giyim ve barınma hakkı (Md. 27), temel eğitime erişim hakkı (Md. 28), sosyal güvenlikten yararlanma hakkı (Md. 26), doğumdan itibaren sağlık hizmetlerine erişim hakkı (Md. 24) bunlardan bazılarıdır. Çocuk işçiliğinin önlenmesi amacıyla asgari yaş sınırının getirilmesi, belirli işlerde çalışmanın yasaklanması, çalışma süresi ve koşullarının düzenlenmesi (Md. 32) gibi hususlar da Sözleşme ile taraf devletlerden talep edilmektedir.

Çocuk yoksulluğu içerisinde ele alınan hususlardan birisi de yoksulluğun (poverty) bir bileşeni olan yoksunluk (deprivation) çalışmalarında yaşanan artıştır. Yoksunluk tanımı ilk olarak Peter Townsend’in çalışmalarına dayanmaktadır. Townsend yoksunluğu “*bireylerin, ailelerin ve toplum içerisinde yer alan grupların gıda ve beslenme, toplumsal faaliyetlere katılım veya toplumun genelinin sahip olduğu yaşamsal imkânlarla sahip olma konusunda gerekli kaynaklara sahip olmaktan yoksun olma hali*” olarak tanımlamaktadır. Yoksunluk içerisindeki kişilerin yaşam standardı ortalama bir bireyin veya ailenin sahip olduğu imkânların o denli altındadır ki aslında o birey sıradan yaşam koşullarının, toplumun sahip olduğu yaşam standardının veya faaliyetlerin dışında kalmıştır (Townsend, 1979, s. 31). Bu tanım çerçevesinde, UNICEF (2012, s. 3) çocuk yoksunluğuna ilişkin 14 kalem belirlemiş, 29 gelişmiş ülkede en az iki veya daha fazla kalemde yoksunluk çeken çocuk oranlarına göre ülke sıralaması yapmıştır. Günde üç öğün yemek yemek, et ve sebze tüketimi, ev dışı faaliyetlere katılım imkânı, internet sahipliği, çocuğun yeni elbise ve ayakkabılara, evde uygun çalışma ortamına ve kitaplara sahip olması gibi kriterler çocuk yoksunluğunun belirleyici unsurları olarak belirlenmiştir.

Gabos ve ark. (2011, s. 6) tarafından yapılan bir çalışmada, yoksunluğun özellikle hanenin gelir düzeyi ile negatif yönlü bir ilişkisi olduğu görülmüştür. Düşük gelirli hanelerde dünyaya gelen çocukların yoksunluk riski de fazladır. Yoksunluk kalemleri içerisinde yılda en az bir hafta tatil yapmak ve beklenmeyen harcamaları karşılayabilmek maddi yoksunluğun en ayırt edici göstergeleri olarak tespit edilmiştir.

Türkiye İle AB Ülkelerinde Çocuk Yoksulluğunun Karşılaştırılması

Bir önceki bölümdeki teorik tartışma ışığında, bu bölümde AB ülkeleri ile Türkiye’de çocuk yoksulluğunun son durumu güncel veriler çerçevesinde analiz edilmektedir. Yoksulluk, yoksunluk ve iyilik hali kavramları arasındaki ayırmadan hareketle, öncelikle yoksulluk riski altında olan çocuk nüfusu verileri sunulacak, daha sonra maddi yoksunluk üzerinde durulacak ve iyilik hali konusunda AB ve Türkiye karşılaştırması yapılacaktır. Bölüm sonunda, Türkiye’de nesiller arası fırsat eşitsizliği üzerine değerlendirmede bulunulacaktır.

Tablo 1. Yoksulluk Riski Altında Olan Çocuk Nüfusu Oranı (0-18 yaş)

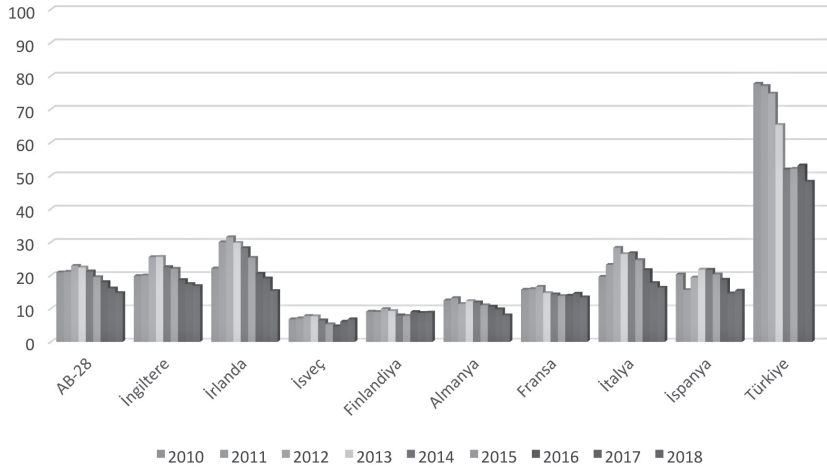
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
AB-28	21.0	20.7	20.6	20.5	21.1	21.2	21.0	20.2	20.3
İngiltere	20.4	18.0	18.0	18.9	19.7	19.9	18.5	21,3	24,1
İrlanda	18.9	17.1	18.9	18.2	18.3	17.7	18.8	17.0	15,8
İsveç	17.1	17.9	17.7	19.0	18.2	18.1	18.7	18.6	19.3
Finlandiya	11.4	11.8	11.1	9.3	10.9	10.0	9.3	10.2	11.1
Almanya	17.5	15.6	15.2	14.7	15.1	14.6	15.4	15.2	14.5
Fransa	18.1	18.8	19.0	17.6	17.7	18.7	19.1	19.0	19.9
İtalya	25.2	25.9	26.2	25.2	25.1	26.8	26.7	26.4	26.2
İspanya	29.3	27.5	27.9	27.5	30.5	29.6	29.7	28.3	26.8
Türkiye	33.7	32.5	33.9	33.7	33.3	32.8	33.4	33.0	:

Kaynak: AB Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verileri.

<http://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/data/main-tables>

Yukarıdaki tabloda AB-28 ortalamasında ve seçilen sekiz AB ülkesi ile Türkiye’de yoksulluk riski altında yaşayan çocuk nüfusu oranları verilmektedir. Bu alandaki veriler AB Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (EU-Statistics on Income and Living Conditions) sonuçlarından elde edilmektedir. Yoksulluk riski altında yaşayan çocuk nüfusu oranı göstergesi, ulusal düzeyde eşdeğer hanehalkı fert gelirinin yüzde 60’ının altında gelire (sosyal transferler dâhil) sahip olan nüfusu ifade etmektedir. Buna göre son 10 yıl içerisinde çocuk yoksulluğu riski altındaki nüfusun AB-28 ülkeleri ortalamasının kayda değer bir oranda azalmadığı görülmektedir. Türkiye

Şekil 1. Maddi Yoksunluk İçerisindeki Çocuk Nüfusu Oranı (0-18 yaş)

Kaynak: AB Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verileri. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/data/main-tables>

bu ülkeler içerisinde çocuk yoksulluğu riskinin en yüksek olduğu ülkedir. Ülkemizde 2010-2017 dönemi boyunca çocuk yoksulluğu riski yüzde 33'ler düzeyinde seyretmektedir. Bu durum AB ortalamasının yüzde 12-13 oranında daha yüksek bir riskle karşı karşıya olduğunu göstermektedir.

Refah rejimleri bazında konu incelendiğinde Güney Avrupa ülkelerinde çocuklarda yoksulluk riski yüksek iken liberal, muhafazakâr ve sosyal demokrat refah rejimlerini temsil eden ülkelerde belirgin bir farklılaşma görülmektedir. Güney Avrupa refah rejimi içerisinde yer alan İtalya ve İspanya'da yoksulluk riski altında yaşayan çocuk nüfusu oranı yüzde 26'lar düzeyi ile AB-28 ortalaması ve diğer ülkelerin üzerindedir. 2018 yılı itibarıyla en düşük oran yüzde 11 ile Finlandiya'da görülmektedir. Ancak sosyal demokrat refah rejimi içerisinde yer alan İsveç'te yoksulluk riski altında yaşayan çocuk nüfusu oranı yüzde 19,3 ile liberal rejim olan İrlanda'nın (yüzde 15,8) ve muhafazakâr rejim olarak nitelendirilen Almanya'nın (yüzde 14,5) üzerindedir. İngiltere'de çocuk yoksulluk riskinin son dönemde artma eğilimi gösterdiği ifade edilebilir. 2010 yılında yüzde 20,4 olan yoksulluk riski 2018 yılına gelindiğinde yüzde 24'e kadar yükselmiştir. Özetle ifade etmek gerekirse, yoksulluk riski altında yaşayan çocuk nüfusunda hem AB ülkeleri hem de Türkiye'de yaklaşık 10 yıl boyunca önemli bir ilerleme kaydedilmemiş, ülkeler bazında küçük değişiklikler olmuştur.

Maddi yoksunluk (material deprivation) AB ülkelerinde ve Türkiye’de çocuk yoksulluğunun bir diğer önemli bileşenini oluşturmaktadır. AB’nin ekonomik zorlanma ve dayanıklılık bileşeni altında dokuz adet yoksunluk kalemi tanımlanmış, bunlardan en azından üçünün olmaması durumunda çocukların yoksunluk altında kaldığı ifade edilmektedir². Yoksunluk kalemleri; hanenin kira veya faturaları ödeyememesi, konutun yeteri kadar ısıtılmaması, beklenmeyen giderlerin karşılanamaması, düzenli olarak et ve protein tüketiminin sağlanamaması, tatile gidilememesi, hanenin bulaşık makinesi, telefon, televizyon ve arabaya sahip olmaması şeklindedir. Bu dokuz kalem çerçevesinde ilgili AB ülkeleri ile Türkiye’nin yoksunluk durumu Şekil 1’de verilmektedir.

Maddi yoksunluk sorunu Türkiye’de yoksulluğun da üzerinde bir ciddiyete haizdir. 2017 verilerine göre Türkiye’deki çocukların yaklaşık yarısı dokuz yoksunluk kaleminden en az üçünün olmadığı hanelerde yaşamaktadır. Bu alanda AB-28 ortalaması yüzde 16 iken Türkiye’de yüzde 48’dir. Yoksunluk düzeyinde Kuzey Avrupa ülkeleri diğer AB ülkelerinden daha iyi bir performans göstermektedir. 2018 yılında İsveç ve Finlandiya’da çocuk yoksunluk oranı sırasıyla yüzde 6,8 ve yüzde 8,8 ile hem topluluk ortalamasından hem de diğer AB üyesi ülkelerden daha iyi bir düzeydedir. Son yıllarda Almanya da çocuk yoksunluk oranında önemli bir ilerleme kaydetmiş ve tek haneli (yüzde 8) orana indirmeyi başarmıştır. Liberal refah rejimi ülkeleri olan İngiltere ve İrlanda ile Güney Avrupa refah sisteminde bulunan İtalya ve İspanya’da ise AB-28 ortalamasının biraz üzerinde çocuk yoksunluğu görülmektedir.

Türkiye maddi yoksunluk göstergelerinde olduğu gibi çocuk iyilik hali göstergeleri bazında da AB ülkelerinin gerisinde kalmıştır. OECD’nin AB üyesi ülkelerin de içerisinde yer aldığı 27 ülke üzerine yaptığı bir iyilik hali araştırmasında Türkiye, ABD ve Polonya ile birlikte en düşük performans gösteren üç ülke içerisinde bulunmaktadır. Çalışmada çocuk iyilik hali iki ana eksenle 10 bileşen altında incelenmiştir. Eksenlerden ilki çocukların içerisinde yaşadığı aile ortamının iyilik hali göstergelerinden oluşmaktadır. Bu eksen içerisinde dört bileşen yer almaktadır; ailenin gelir ve serveti, istihdam ve kazanç, konut şartları ile çevresel kalite bileşenleri altında yedi gösterge kullanılmıştır. İkinci eksen olan çocuk merkezli iyilik halinin bileşenleri içerisinde; çocuğun sağlık durumu, eğitim ve yetenekler, katılımcılık, sosyal ve ailevi ortam, öznel iyilik hali, kişisel güvenlikten oluşan altı bileşen altında 21 gösterge analize dâhil edilmiştir. Türkiye

2 Detaylı bilgi için bkz. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Material_deprivation

28 göstergenin yüzde 70'inde en kötü durumda olan ilk üç ülke içerisinde girerken Hollanda incelenen 27 ülke arasında göstergelerin yüzde 80'inde en yüksek değerlere sahip üç ülkeden birisi olmuştur. Bu çalışma kapsamında incelenen ülkelerden Almanya, Finlandiya ve İsveç çocuk iyilik halinin en yüksek olduğu ülkelerdendir (OECD, 2015, s.146 ve 175).

Türkiye'de çocuk yoksulluğunun önemli etmenlerinden birisi nesiller arasında yoksulluğun transfer edilmesidir. Büyükanne veya büyükbabasının eğitim düzeyi düşük, az gelişmiş illerde veya kırsal alanda yaşayan çocukların yoksulluk riski diğer çocuklardan daha yüksektir. Ebeveynlerin eğitim düzeyi ve çevresel şartlar nesiller arası fırsat eşitsizliğinin belirleyici unsurlarındandır. Aşağıdaki tabloda 1960 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarından elde edilen veriler kullanılarak hazırlanan dönemin 6 ve üzeri yaş nüfusu bazında genel okuryazar ve kadın okuryazar nüfus oranlarında ilk beş ve son beş sırada yer alan iller ve güncel durumda İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralamasına (SEGE-2017) göre bu illerin 81 il içerisinde gelişmişlik sırası verilmektedir. Böylece, günümüzde dünyaya gelen çocukların büyükbaba veya büyükannelerinin yaşadığı sosyoekonomik ortam hakkında fikir sahibi olmak mümkün olacaktır.

Tablo 2. Seçilmiş İller Bazında Okuryazar Nüfus Oranı ve Gelişmişlik Sıraları

		Toplam Nüfus (1960, 6+)	Okuryazar Nüfus Oranı (1960, 6+)	Okuryazar Kadın Nüfus (1960, 6+)	Okuryazar Kadın Nüfus Oranı (1960, 6+)	SEGE-2017
İlk 5 İl	İstanbul	1.658.086	72,90	474.615	63,71	1
	Eskişehir	308.981	57,89	65.687	43,92	7
	Kırklareli	201.574	56,83	43.005	45,08	18
	İzmir	909.347	56,01	193.281	44,36	3
	Ankara	1.091.807	54,99	196.306	39,61	2
Son 5 İl	Bitlis	95.849	15,99	2.450	5,39	76
	Siirt	173.984	15,89	4.425	5,31	75
	Mardin	271.614	14,26	5.543	4,15	74
	Adıyaman	184.450	13,81	2.932	3,23	66
	Hakkâri	50.133	11,43	553	2,39	78
	Türkiye	22.542.012	39,49	2.743.164	24,82	-

Kaynak: TÜİK (mülga DİE, 1960); Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2019, s. 62).

TÜİK'in 2018 yılı verilerine göre ülke nüfusunun yüzde 97'si, kadın nüfusunun yüzde 95'i okuryazardır. 1960 yılında Türkiye nüfusunun ancak yüzde 39,5'i, kadınların ise yaklaşık yüzde 25'i okuryazar idi. Geçen 60 yıllık süre incelendiğinde, günümüzün gelişmiş illerinde 60 yıl öncesinde de okuryazar nüfus oranının en yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Türkiye'nin en gelişmiş ilk üç ili olan İstanbul, Ankara ve İzmir'de okuryazar nüfus oranı 1960 yılında da yüksektir. 60 yıl öncesinin kadın nüfusunun içinde okuryazar nüfus oranı en düşük illeri günümüzün sosyoekonomik gelişmişlik seviyesi en düşük illeri arasındadır. Bitlis, Siirt, Mardin, Adıyaman ve Hakkâri günümüzde en az gelişmiş iller olan altıncı kademe gelişmiş iller içerisinde yer almaktadır. Bu illerde 1960 yılında kadın okuryazar nüfus oranı yüzde 5 ve altındadır. Söz konusu illerde genel okuryazar nüfus oranı da yüzde 11-16 arasında kalmıştır. Bu durum çocuk yoksulluğunda çevresel şartların önemini göstermektedir.

Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye'de Çocuk Yoksulluğu Politikaları

Güney ve Doğu Avrupa ülkelerinin üyeliğe alınmasıyla birlikte AB içerisinde yaşanan genişleme sonucunda, gerek batı-doğu düzleminde gerekse kuzey-güney aksında Avrupa Birliği'nde gelişmişlik farkları artmıştır. Almanya, İngiltere, Fransa gibi sanayileşmiş ülkeler yalnızca AB fonlarının önemli finansman kaynakları olmamış, aynı zamanda bu ülkeler Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde daha uygun maliyetlerle yatırım yapma imkânına kavuşmuştur. Bu durum AB içerisindeki doğu-batı ikilemini oluşturmaktadır. Diğer yandan, İspanya, Portekiz, Yunanistan gibi daha önceki bir süreçte üyeliğe kabul edilmiş olan Güney Avrupa ülkelerinde genç işsizliğin yüksek olması, kamu borç yükünün fazlalığı ve bölgesel gelişmişlik farklarının bulunması gibi nedenlerle hükümetlerin yatırım ve istihdamı artırmak amacıyla daha cazip imkânlar sunması gerekmektedir. Ayrıca bu ülkelerde aile merkezli bir refah anlayışının olması kurumsal refah düzenlemelerinin gelişmesine engel teşkil edebilmektedir.

Her ne kadar Avrupa Birliği dünya için örnek olarak gösterilen bir "sosyal model" gibi görünse de Birliğin temel oluşum mantığı ekonomik saiklere dayanmaktadır. Roma Antlaşması'ndan bu yana ekonomik alandaki düzenlemelerin (parasal birlik, gümrük birliği, malların, hizmetlerin ve işçilerin serbest dolaşımı vb.) ağırlıklı olması, istihdam politikalarında ise iş sağlığı ve güvenliği dışında ücretler ve sosyal haklara ilişkin düzenlemelerin üye ülkelere bırakılması, sosyal yardımlar, hanehalkı refahının yükselmesi

ve çocuk yoksulluğunun azaltılmasında belirli standartların yakalanmasını mümkün kılmamıştır.

AB içerisinde sürdürülebilir ve sosyal içermeyi de sağlayan bir gelişmenin sağlanmasını hedefleyen “Avrupa 2020 Stratejisi (Europe 2020 Strategy)” bu yıl sonu itibarıyla dönemini tamamlamaktadır. Beş ana başlıktan birisi olan yoksullukla ve sosyal dışlanma ile mücadele kapsamında 2020 yılı sonuna kadar en azından 20 milyon kişinin yoksulluk riskinden kurtulması hedeflenmiştir. Bu üst hedef çerçevesinde tüm üye ülkelere alt hedefler konulmasına karşın yoksullukla mücadele ve sosyal dışlanmanın azaltılması konusunda beklenen etki yaratılmamıştır (Eurostat, 2020).

AB üyesi ülkelerin sosyal politikalarında kıyaslama yapabilmelerini temin etmek amacıyla 2017 yılında kabul edilen Avrupa Sosyal Haklar Sütunu (European Pillar of Social Rights-EPSR) sosyal politika alanında 20 adet ilke belirlemiştir. Bunlardan 11’incisi olan “Çocuk Bakımı ve Çocukların Desteklenmesi” ilkesi çerçevesinde üye devletlerin erken çocukluk bakımı ve eğitimi konusunda daha bilinçli hareket etmeleri, hizmete erişim ve kalite standartlarının sağlanmasının bir hak olarak görülmesi gerektiği belirtilmiştir. Bunun yanında, 11’inci ilkede çocukların yoksulluktan korunması, dezavantajlı konumda olan çocukların toplumsal fırsatlara erişimde desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Haklar Sütununun dokuzuncu ilkesinde ise ebeveynlerin adil bir iş-yaşam dengesine sahip olması, çocuk bakımı için gerekli izin koşullarının çalışanlara sağlanması, esnek çalışmanın teşvik edilmesi ve bakım hizmetlerine erişim imkânlarının yaygınlaştırılması üzerinde durulmaktadır (European Commission, 2019, s.7).

Avrupa Birliği’nde çocuk yoksulluğunun azaltılması ve sosyal dışlanma ile mücadele amacıyla uygulanması öngörülen politikalarından birisi de 2021-2027 dönemi Avrupa Sosyal Fonundan (European Social Fund Plus - ESF+) çocuklara kaynak aktarılmasının zorunlu hale getirilmesidir. Yeni dönemde üye ülkeler ESF+ kaynaklarının en az yüzde beşini çocukların ücretsiz eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimi, çocuk bakımı, yeterli beslenme veya uygun barınma koşullarının sağlanması amacıyla tahsis etmek durumundadır. Yeni fon yapısı kurumsal bakımdan aile ve toplum temelli bakım anlayışına geçişi de destekleyecektir (Eurochild, 2018).

Avrupa Birliği’nin yoksullukla mücadele konusundaki stratejik çerçevesi içerisinde üye ülkeler farklı politika araçları geliştirmiştir. Son yıllarda Fransa’da yoksullukla mücadele için ilave tedbirler alınmıştır. 2018’de erken çocukluk dönemi ve gençlerin eğitimi üzerine odaklanmış olan Fransa’da, 8 milyar Avroluk bir yoksulluk önleme planını Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron açıklamıştır. Plan çocukların beslenme, sağlık ve barınma haklarını

garanti altına alma hedefindedir. Bu politikanın amacı, uzun vadede çocukları kuşaklar arası yoksulluk tuzağından kurtarmaktır. İrlanda’da 2017 yılında yayınlanan Çocuk Yoksulluğu ile Mücadele Hükümet Yaklaşımı çocuk yoksulluğu ile mücadele, hane bazlı gelir destekleri ve sosyal hizmetleri entegre eden bir yapıdır. Bu Yaklaşım altında tüm çocuklara evrensel bakım hizmeti sunma, her kademedeki eğitim maliyetlerinin düşürülmesi, güvenli ve yeterli konut sunumu gibi hizmetler bulunmaktadır (European Commission, 2019, s.32). İrlanda’da 2 yıl 8 aya gelen her çocuğun evrensel erken çocukluk eğitimi ve bakım hizmetinden yararlanma imkânı vardır. Günde üç saatten yılda 38 hafta boyunca bu yaş üzeri çocuklar eğitim ve bakım hizmetinden ücretsiz faydalanabilmektedir.

İngiltere’de çocuk yoksulluğu ciddi bir sorun olmaya devam etmektedir. 2001 yılında Tony Blair’in 2020 yılına kadar çocuk yoksulluğunu tamamen ortadan kaldırma taahhüdüne karşın çocuk yoksulluk oranları son yıllarda tersine artmıştır. 2018 yılında 4 milyonu aşkın yoksul çocuğun yaşadığı ülkede 2022 yılına kadar ilave bir milyondan fazla çocuğun yoksul olacağı ve toplamda 5,2 milyon çocuğun yoksullukla mücadele etmek durumunda kalacağı tahmin edilmektedir. Üç veya daha fazla çocuğu olan aileler, tek ebeveynli hanede yaşayan çocuklar ve farklı bir etnik kökenden gelen ailelerin çocukları yoksulluk riskinin en yüksek olduğu kesimlerdir. İngiltere’de çocuk yoksulluğunun yüksek olmasının önemli bir nedeni barınma ve çocuk bakımı masraflarının çok yüksek olması, bunun da ailelerin yoksulluk riskini artırmasıdır. Genelde insanların işsiz olduğu veya yeterince para kazanamadığı durumlarda, sosyal güvenlik sisteminin yoksulluk riskini azaltıcı bir sosyal güvenlik ağı sağlaması gerekse de İngiltere’de bu şekilde bir güvenlik ağı bulunmamaktadır. Bir diğer etmen esnek çalışma mevzuatının bir sonucu olarak insanların istihdam ve işsizlik arasında sürekli gidip gelmesidir. 2006 yılından bu yana, iş ve işsizlik arasında hareket edenlerin oranında yüzde 60’lık bir artış vardır (Child Poverty Action Group, 2020).

İspanya’da sosyal politikaların önemli bir kısmı bölgesel yönetimler tarafından yürütülmektedir. Yasal olarak reşit olana kadar gelir testine dayalı olarak çocuk yardımı verilmektedir. İki ve daha fazla çocuğu olan ailelere doğum yardımı, tek ebeveynli hanelere, engelli annelere yönelik farklı yardım kalemleri bulunmaktadır. Bunun dışında, çalışan kadınların işgücü piyasasında kalmasını teşvik etmek amacıyla üç yaşından küçük çocuğu olan annelere yıllık 1.200 Avro tutarında vergi indirimi sağlanmaktadır. 2018 yılı merkezi bütçesine, bu teşvike ilave olarak yıllık 1.000 Avro tutarında bir vergi indirimi daha konmuştur. Ancak İspanya’da çocuk yoksulluk oranı AB ortalamasının üzerindedir. Erken çocukluk bakım ve eğitim hizmetlerinden

mali yetersizliklerden ötürü yararlanamayan nüfus oranı İspanya'da yüzde 58 iken AB-28 ortalaması yüzde 16,2'dir (European Commission, 2020).

İspanya gibi Güney Avrupa refah rejimleri içerisinde yer alan İtalyanın refah politikaları parçalı bir yapıdadır. Hanehalkı gelirinin desteklenmesi farklı kategorilerde ve bölgesel olarak farklı şekilde olduğundan bazı bölge veya belediyelerde ülke ortalamasının üzerinde yardımlar sunulmakta, bazılarında ise yoksul haneleri savunmasız bırakacak kadar düşük düzeylerde kalmaktadır. 2015-2017 yılları arasında uygulanan ve daha önceki Bebek Bonusuna (Baby Bonus) benzer yardım kalemi olan Bebek Yardımı (Baby Allowance), doğumdan üç yaşına kadar olan dönemde yıllık geliri 25 bin Avronun altında olan hanelere 80 Avro, 7 bin Avronun altında olanlara ise 160 Avro aylık yardım şeklindedir. 2018 yılında bu yardım üç yıldan bir yıla çekilmiştir. 2017 yılında gebelik ve çocuğun doğum masraflarının karşılanması için tek seferlik bir yardım kalemi olan Doğum Hediyesi (Birth Award) yürürlüğe girmiştir. Buna göre 2017 sonrası doğan her çocuk için ailenin gelir düzeyinden bağımsız olarak 800 Avroluk tek seferlik yardım verilmektedir (Lodovici ve ark, 2019, s. 41-42).

Çocuk yoksulluğu oranının AB'de en düşük ve kadın istihdamının en yüksek olduğu ülkeler içerisinde yer alan Finlandiya'da, çocuk 17 yaşına gelene kadar tüm ailelere çocuk yardımı yapılmaktadır. Bunun yanında, belediyelerin bakım ve eğitim hizmetlerinden yararlanmayan 10 ay - 3 yaş arası çocukların ailelerine evde bakım hizmeti sunulmaktadır. Bir yıl boyunca okul öncesi eğitimin ücretsiz sağlandığı Finlandiya'da düşük gelirli aileler için gelir düzeyine göre konut yardımı yapılmaktadır. Finlandiya gibi çocuk yoksulluğunun düşük, kadın istihdamının yüksek olduğu ve aile - iş hayatı dengesinin iyi kurulduğu bir ülke olan İsveç'te çalışan kadınların çocuklarına bir yaşından itibaren 40 saatlik bakım hizmeti verilmektedir. 3-5 yaş grubu çocuklar için haftalık asgari 15 saat ücretsiz okul öncesi eğitim hizmeti de sağlanmaktadır. Çocuk 16 yaşına gelene kadar ailedeki çocuk sayısına göre tüm hanelere evrensel çocuk yardımı verilmektedir. Çocuğun eğitim hayatına devam etmesi halinde bu yardım 20 yaşına kadar uzatılabilmektedir. Bunun yanında, hanenin gelir düzeyi, çocuk sayısı ve konutun büyüklüğüne göre değişen oranlarda konut yardımı sağlanmaktadır. 2019 yılı başından itibaren engelli çocuğu olan ailelere yeni bir sosyal yardım destek programı da uygulamaya konulmuştur.

İsveç ve Finlandiya gibi Almanya'da da evrensel bir çocuk yardım sistemi bulunmaktadır. Çocuk reşit olana kadar devam eden bu yardıma ek olarak ailenin gelir ve servet düzeyine göre ilave çocuk yardımları sunulmaktadır. 2013'te yürürlüğe giren Çocuk Bakımı Fonu Yasası ile birlikte tüm çocuklara bir çocuk bakım yerine ya da aile gündüz bakımına bir yaşından

itibaren devam etmesi konusunda yasal bir hak sağlanmıştır. Göçmen ailelerin çocukları da bu haktan aynı şartlarda yararlanabilmektedir. Bunun yanında, 2019'da yürürlüğe giren yeni Gündüz Bakım Tesisleri Kanunu ile Almanya'da çocuk gündüz bakım hizmetlerinin kalitesinin artırılması hedeflenmektedir. Alman Federal Hükümeti 2022'ye kadar 5,5 milyar Avro büyüklüğünde bir fonu çocuk gündüz bakımına tahsis etmeyi planlamaktadır (European Commission, 2020).

Türkiye'de 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulmasıyla birlikte farklı sosyal yardım programlarının uygulanmaya başlaması sonucu yoksullukla mücadele konusunda gelişme sağlanmıştır. Kişi başına düşen günlük harcama tutarı 2,15 doların altında olan nüfusun neredeyse sıfırlandığı, kişi başına düşen harcama tutarı 4,15 doların altında kalan fert oranının yüzde 1,6'ya gerilediği Türkiye'de 2,34 milyon hane düzenli sosyal yardımlardan faydalanmıştır. Tüm vatandaşların sağlık güvencesine kavuşması amacıyla 6,7 milyon kişinin Genel Sağlık Sigorta Primi devlet tarafından karşılanmıştır. 2015 yılında uygulamaya başlanılan Doğum Yardımı ile ilk çocuk için 300 TL, ikinci çocuk için 400 TL ve üçüncü çocuk için 600 TL tutarında bir defaya mahsus yardım yapılmaktadır. Şartlı Eğitim Yardımları çerçevesinde ilkokul, ortaokul ve lisede yoksul çocukların eğitim hayatlarını devam ettirebilmelerine destek sağlamak amacıyla iki milyondan fazla çocuğa yardım yapılmıştır. 0-6 yaş arası çocuklarını düzenli olarak sağlık kontrollerinin yapılması amacıyla uygulanan Şartlı Sağlık Yardımlarına 400 milyon TL'lik kaynak aktarılmıştır (AÇSHB, 2017, s.48-56).

2019-2023 dönemini kapsayan 11'inci Kalkınma Planı önümüzdeki dört yıllık süreçte yoksullukla mücadele konusunda temel politika belgesidir. Planın beş ekseninden biri olan "Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum" eksenini altında çocuk politikalarının amacı ve öncelikli politika tedbirleri belirlenmiştir. Çocuk politikalarında amaç "Çocukların üstün yararı temelinde iyi olma hallerinin desteklenmesi, potansiyellerini gerçekleştirmeye yönelik imkânların artırılması ve fırsat eşitsizliğinin azaltılması" dır. Plan erken çocukluk dönemi bakım ve eğitiminin yaygınlaştırılması ve niteliğinin artırılması, hizmet sunum modellerinin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesini hedeflemektedir. Ayrıca, nesiller arası fırsat eşitsizliğini azaltmak, servis, eğitim materyali, beslenme gibi eğitime ilişkin kalemlerde yoksunluk içerisinde yaşayan çocuklara yönelik destek sağlamak, kırsal alanda yaşayan yoksul çocuklar için koruyucu ve önleyici hizmetlere erişim imkânlarını artırmak Plan'ın hedefleri arasında yer almaktadır (SBB, 2019, s. 153-154).

Türkiye'de kadın istihdamının artırılması amacıyla yapılan düzenlemeler ve uygulanan politikalar, aynı zamanda yoksulluğun azaltılması konusunda

önemli bir araç olmuştur. 2001 sonrasında Anayasa, Medeni Kanun, Ceza Kanunu ve İş Kanunu'nda yapılan değişiklikler sonucu aile mahkemelerinin kurulması, aile içi şiddetin önlenmesine ve kız çocukların daha iyi eğitim almalarına yönelik düzenlemeler kadınların sosyoekonomik hayata aktif katılımında önemli yapıtaşlarıdır. Bunun yanında, İş mevzuatında kadın hakları ve istihdamın artırılması amacıyla; eşit davranma ilkesi, gebe çalışan kadının hakları, doğum (analık) izni, ek doğum izni, babalık izni, emzirme (süt) izni, kısmi çalışma imkânı gibi hukuki düzenlemeler (Süral, 2015) ile çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve okul öncesi eğitime erişim konusundaki çalışmalar hanehalkı refahını artırma ve yoksullukla mücadele konusunda atılan önemli adımlardır.

Kadın yoksulluğunu azaltıcı politikalar, hanehalkı refahını artırıcı etkisi düşünüldüğünde çocuk yoksulluğuyla mücadele konusunda da etkili sonuçlar doğuracaktır. 2018 yılında kabul edilen “Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023)” kadınların işgücüne daha fazla katılmasını ve çalışma hayatında etkin şekilde yer almasını hedeflemektedir. Planın ekonomi ekseninin temel amacı “Kadınların çalışma hayatının her alanına tam ve etkin katılımını sağlayarak değişen işgücü piyasası dinamikleri doğrultusunda ekonomik hayatta söz sahibi olmasını temin etmek” olarak ifade edilmektedir. Plan doğrultusunda öncelikli sektörlerde kadın istihdamının artırılması, 2023 yılı sonuna kadar 200 bin kadının bilgi ve iletişim sektörlerinde yetiştirilmesi, kayıt dışı kadın istihdamı ile mücadele edilmesi, kaliteli ve ulaşılabilir çocuk, engelli ve yaşlı bakım hizmetlerinin geliştirilmesi, kadın girişimciliğinin desteklenmesi hedeflenmektedir (AÇSHB, 2018, s. 169-170).

Türkiye’de çocuk yoksulluğu kırsal bölgelerde yüksektir. Bu nedenle, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020) de yoksulluğun azaltılmasını stratejik öncelikleri arasına almıştır. Planın dördüncü stratejik amacı “Kırsal Toplumun Beşeri Sermayesinin Geliştirilmesi ve Yoksulluğun Azaltılması” olarak belirlenmiştir. Kırsal alanda yoksullukla mücadele kapsamında belirlenen tedbirler; mevsimlik gezici tarım işçilerine yönelik hizmetlerin etkinleştirilmesi, sosyal hizmet ve yardımların etkinleştirilmesi ve dezavantajlı bireyler için sosyal içermenin güçlendirilmesidir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2015, s. 51).

Sonuç ve Değerlendirme

Refah devletleri sanayi devrimi ile birlikte yeni bir iktisadi gelişme evresine giren ekonomik sistemde topluma duyarlı bir ekonomik yapının kurulması amacıyla ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı

toplumlarında refahın toplum geneline yayılmasında refah devletlerince uygulanan sosyal politika araçlarının önemli payı vardır. Ancak, 1980 sonrası dönem refah rejimlerinde üç ana eğilime sahne olmuştur. Bunlardan birincisi, sosyal refah harcamalarının bütçe yüklerinin azaltılması amacıyla mali ve kurumsal düzenlemelerin yapılmasıdır. AB gibi ulus-üstü bir yapıda da bu eğilim görülmektedir. İkinci eğilim Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı gelişmekte olan ülkelerin uluslararası sisteme entegre olması yolunda yapısal uyum politikalarının hayata geçirilmesidir. Üçüncü eğilim ise özellikle liberal refah rejimlerinin görüldüğü ülkelerde çalışma zorunluluğuna dayalı, esnek işgücü politikalarının uygulandığı "Çalışma Devleti" uygulamalarıdır (Topak, 2012, s. 36).

Refah devletlerinin son 40 yılda geçirdiği yapısal dönüşümün gelir dağılımı ve yoksulluk üzerinde de etkisi kaçınılmazdır. Bu makalede, son 10 yılda refah devletlerinde yaşanan dönüşüm neticesinde AB ülkelerinde ve Türkiye'de çocuk yoksulluğunun durumu incelenmiştir. Çocuk yoksulluğu konusunda uluslararası literatürün genişlemesi ve alan bazlı çalışmaların yaygınlık kazanması sonucu yoksulluk araştırmalarında kavramsal açıdan bir zenginleşme olmuştur. Çocuk yoksulluğunun ölçülmesinde çok boyutlu yoksulluk bileşenleri altında çocuk göstergeleri kullanılmaktadır. Bunun yanında yoksulluk ve iyilik hali araştırmaları yoksulluk çalışmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır.

Avrupa 2020 Stratejisi, Avrupa Sosyal Haklar Sütunu gibi politika belgelerinde üye devletler için çocuk yoksulluğunun azaltılması hedef olarak gösterilmekle birlikte AB içerisinde çocuk yoksulluğu konusunda standart bir uygulama birliği bulunmamaktadır. İsveç, Finlandiya, Almanya gibi çocuklar için evrensel bir yardım programının bulunduğu, erken çocukluk bakım ve eğitim hizmetlerinin ücretsiz sunulduğu ülkelerde çocuk yoksulluğu daha düşük oranlardadır. Çalışma Devleti uygulamasının bir sonucu olarak İngiltere'de ebeveynlerin işsizlik riski artmış, bu durum çocuk yoksulluğunun yükselmesine neden olmuştur. İrlanda'da çocuk yoksulluğu ile mücadele amacıyla son dönemde sağlanan evrensel bakım hizmeti, eğitimde maliyetleri azaltıcı politikalar ve konut yardımı gibi destekler yoksulluk riskini azaltmıştır. Güney Avrupa refah rejimleri içerisinde yer alan İspanya ve İtalya'da çocuk yoksulluk oranı yüksektir. Bu ülkelerde sosyal politikanın bölgesel ve parçalı yapısı yoksulluk konusunda dengeli bir politikanın uygulanmasını güçleştirmektedir.

AB ülkeleri ile kıyaslandığında Türkiye'nin yoksulluk riski altında yaşayan çocuk nüfusu halen yüksektir. Örneğin, Finlandiya'da yoksulluk riski altındaki çocuk nüfus oranının üç katı kadar bir çocuk nüfusu Türkiye'de

yoksulluk riskiyle karşı karşıyadır. Ancak yoksulluk konusunda AB ülkeleri ile fark daha da yüksektir. Her ne kadar Türkiye’de çocuk yoksulluk oranı 10 yıllık süreçte yüzde 78’lerden yüzde 48’lere gerilese de AB-28 ortalamasının ve üye devletlerin çok üzerinde bir yoksulluk oranı mevcuttur. Çocuk iyilik hali göstergelerinde de Türkiye’nin gelişme kaydetmesi gereklidir.

Türkiye gelir dağılımında adaletin sağlanması konusunda henüz istenilen seviyede olmasa da aşırı yoksullukla mücadelede önemli bir aşama kaydetmiştir. Kişi başına düşen günlük harcama tutarı 2,15 doların altında olan nüfusun sifıra yaklaştığı ülkemizde iki milyondan fazla hane sosyal yardımlardan faydalanmaktadır. Şartlı Eğitim Yardımı ve Şartlı Sağlık Yardımı gibi destek unsurları, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimde dezavantajlı çocuklara olumlu etkide bulunmaktadır. Ancak, gençler ve kadınlar arasında işsizliğin yüksekliği, kırdan kente göç sonucu kent yoksulluğunun yapısal bir sorun olarak varlığını sürdürmesi çocuk yoksulluğunu tehdit etmektedir. Bunun yanında, kırsal alanda dünyaya gelen çocukların nesiller arası yoksulluğun transferinde daha kırılgan halde olması, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim başta olmak üzere pek çok çocuk refahı unsurlarında kentte dünyaya gelen çocuklardan daha dezavantajlı durumda olması kırsal alanda da çocuk yoksulluğu riskini artırmaktadır. Bu nedenle, Türkiye’de çocuk yoksulluğunu azaltıcı politikaların sosyal yardım programlarının yanında istihdam, toplumsal cinsiyet ve bölgesel gelişme politikalarıyla uyumlu olması gerekmektedir.

Mehmet Emin Özsan

Kaynakça

- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2018). *Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023)*. Ankara.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2017). 2016 yılı faaliyet raporu. Ankara. AÇSHB'nin web sitesinden 28 Şubat 2020'de erişildi. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/Uploads/sgb/uploads/pages/arge-raporlar/2016-yili-faaliyet-raporu.pdf>
- Arts, W., Gelissen, J. (2002). Three worlds of welfare capitalism or more? A state-of-the-art report. *Journal of European Social Policy* 2002 12: 137.

- Ben-Arieh, A. (2000). Beyond welfare: Measuring and monitoring the state of children - new trends and domains. *Social Indicators Research*, 52, 235-257. Kluwer Academic Publishers.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme 1989*. Kayıt no. 27531 (yürürlüğe giriş tarihi 2 Eylül 1990).
- Child Poverty Action Group (2020). The causes of poverty. Child Poverty Action Group'un web sitesinden 28 Şubat 2020'de erişildi. <https://cpag.org.uk/child-poverty/causes-poverty>
- Cho, E. Y. (2014). A clustering approach to comparing children's wellbeing across countries. *Child Indicator Research*, 7, 553-567.
- Dayıoğlu, M. (2007). Türkiye'de çocuk yoksulluğu: Ölçüm yöntemleri ve yoksulluğun belirleyicileri. *TİSK AKADEMİ*, 82-105.
- Doek, Jaap E. (2014). Child well-being: children's rights perspective. Asher Ben-Arieh, Ferran Casas, Ivar Frønes, Jill E. Korbin. (Yay. Haz.). *Handbook of child well-being: Theories, methods and policies in global perspective* içinde (s.187-218). Springer Dordrecht Heidelberg New York London: Springer Science+Business Media.
- Dünya Bankası (2019). Poverty: Overview. Dünya Bankası'nın web sitesinden 26 Şubat 2020'de erişildi. <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview>
- Esping-Andersen, G. (2006). Three worlds of welfare capitalism. Christopher Pierson, Francis G. Castles. (Yay. Haz.). *The welfare state reader* içinde (s. 160-174). Great Britain: MPG Books Ltd, Bodmin, Cornwall.
- Eurochild (2018). *European Parliament Committee backs child guarantee in European Social Fund Plus*. Eurochild web sitesinden 25 Şubat 2020'de erişildi. https://www.eurochild.org/news/news-details/article/european-parliament-committee-backs-child-guarantee-in-european-social-fund-plus/?no_cache=1&utm_source=email&utm_campaign=Jan_eNB&utm_medium=email
- European Commission (2020). *Country profiles: Policies and progress towards investing in children*. Department of Employment, Social Affairs & Inclusion. Avrupa Komisyonu web sitesinden 26 Şubat 2020'de erişildi. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1248&langId=en&intPagelD=3658>
- European Commission (2019) *Recent trends in child and family policy in the EU European Platform for Investing in Children: Annual thematic report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 26 Şubat 2020 tarihinde <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21576&langId=nl> adresinden erişildi.
- Eurostat (2020). *Europe 2020 - Overview*. EUROSTAT web sitesinden 26 Şubat 2020'de erişildi. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/europe-2020-indicators>
- Eurostat (2019). *Gelir ve yaşam koşulları*. EUROSTAT web sitesinden 25 Şubat 2020'de erişildi. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/data/main-tables>
- Fernandez, E., Laima, I. (2015). Child poverty in the international context. Elizabeth Fernandez, Anat Zeira, Tiziano Vecchiato, Cinzia Canali. (Yay. Haz.). *Theoretical and empirical insights into child and family poverty cross national perspectives*. Springer International Publishing, Switzerland.
- G bos, A., Özdemir, E., Ward, T. (2011) Material deprivation among children. Research note 7/2011. European Commission, Employment, Social Affairs and Inclusion.
- Gordon, D., Nandy, S., Pantazis, C. Pemberton, S., Townsend, P. (2003). The distribution of child poverty in the developing world. *Centre for International Poverty Research*, University of Bristol, United Kingdom. 20 Şubat 2020 tarihinde <https://www.ibge.gov.br/poverty/pdf/Social%20Exclusion/REFERENCE%20CHILD%20POVERTY%20REPORT.pdf> adresinden erişildi.

- Kurukulasuriya, S., Engilbertsd ttirlsabel, S. (2012). A multidimensional approach to measuring child poverty. Isabel Ortiz, Louise Moreira Daniels, S Ir n Engilbertsd ttir (Yay. Haz.). *Child poverty and inequality: New perspectives* içinde (s.23-34). United Nations Children's Fund (UNICEF), Division of Policy and Practice. New York.
- Lippman, L. (2004). Indicators of child, family, and community connection. Washington, DC: US Department of Health and Human Services, Office of the Assistant Secretary for Planning and Evaluation.
- Lodovici, M., Crepaldi, C., Orlando, N., Nico, G., Romaniello, D. (2019). Employment, VET and social policies in Italy, *Study for the Committee on Employment and Social Affairs*, Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies, European Parliament, Luxembourg. 19 Şubat 2020 tarihinde [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/631050/IPOL_STU\(2018\)631050_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/631050/IPOL_STU(2018)631050_EN.pdf) adresinden erişildi.
- OECD (2015). *How's life? 2015: Measuring well-being*. Paris: OECD Publishing.
- Özsan, M.E. (2019). *Türkiye'de çocuk refahının mekânsal analizi: Erken çocukluk dönemi için yöntemsel bir yaklaşım*. Doktora tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi. Ankara.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2019). İllerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması (SEGE-2017). Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü, Araştırma Raporu Sayı: 3, Ankara.
- Süral, N. (2015). Türkiye'de kadın istihdamı: Hukuki düzenlemeler ve sosyal politikalar. *TİSK AKADEMİ*, C. 10, S. 19, 2015/1, 6-43.
- Şenkal, A. (2018). *Küresel sosyal politika*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Tarım ve Orman Bakanlığı (2015). *Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020)*. Yüksek Planlama Kurulu Kararı - Karar Sayısı: 2014/45 Karar Tarihi: 31/12/2014, Ankara.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)*. Ankara.
- Topak, O. (2012). *Refah devleti ve kapitalizm: 2000'li yıllarda Türkiye'de refah devleti*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*. Harmondsworth: Penguin Books.
- TÜİK. Gelir ve yaşam koşulları araştırması veritabanı. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011
- TÜİK. İşgücü istatistikleri veritabanı. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007
- TÜİK (2019) İstatistiklerle çocuk, 2018. Sayı: 30708. 24 Şubat 2020 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30708> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (eski Devlet İstatistik Enstitüsü, 1960). *1960 yılı genel nüfus sayım sonuçları*. Yayın no. 452. Ankara.
- UNICEF (2012). Measuring child poverty: New league tables of child poverty in the world's rich countries. UNICEF Innocenti Research Centre. *Innocenti Report Card 10*. Florence-Italy.
- UNICEF (2005). *The state of the worlds' children*. New York: UNICEF.

Yakında

Fark etmez
Zengin fakir olmanız
Prens ya da güçlü adam

Uyarak yalnız
Eşitlik yasama
Ayırmadım
Uzak ülke yakın ada

Bana meydan okuyanların
Elinden ağzından burnundan
Güzel gözlerinden bir damla öptüm!

Değil şimdi dünyada
Benden korkmayan
Çok öptüklerim!

Her yerde
Anıtlarımı dikmez
Unutursanız
Niçin geldiğimi
Yine öpmeye geleceğim
Başka bir adla
Pek yakında
Hepinizi!!!

Mustafa Ruhi Şirin